

LÄNSSTYRELSENA I BLEKINGE, KALMAR, KRONOBERG

HANDBOK I HEDERSPROBLEMATIKEN

Isen Blekinge län, 371 86 Karlskrona.

ISSN 1651-8527

Serienr: 2005:5

Författare/Kontaktperson: Therese Magnusson 0455-871 54 e-mail therese.magnusson@k.lst.se

© Länsstyrelsen Blekinge län

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	1
HEDERSRELATERAT HOT OCH VÅLD	2
HEDERSRELATERAT HOT OCH VÅLD I BLEKINGE, KALMAR OCH KRONOBERG	2
ARBETET IDAG	3
Pågående aktiviteter	
Samordning av insatser	
Nätverksbildande	
Attitydpåverkande arbete	
Utbildning och kompetenshöjande aktiviteter	
LAGSTIFTNING	5
KONVENTIONEN OM BARNS RÄTTIGHETER	7
FN: S KONVENTION OM AVSKAFFANDET AV ALL DISKRIMINERING AV KVINNOR	9
DEKLARATIONEN OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA	9
SKOLANS ARBETE MOT HEDERSRELATERAT VÅLD	11
Skolans uppgift och ansvar	
Handlägningsrutiner vid olika former av förtryck i hederns namn	
1. Omyndig ungdom utsatt för brott (olaga tvång, hot eller våld)	
2. Omyndig ungdom inte utsatt för brott- barn i riskzon	
3. Myndig ung kvinna/man utsatt för brott (olaga tvång, hot eller våld)	
4. Myndig ung kvinna/man inte utsatt för brott	
SOCIALTJÄNSTENS ARBETE MOT HEDERSRELATERAT VÅLD	19
Att tänka på vid en anmälningssituation	
<i>Anmälan/Ansökan</i>	
<i>Probleminventering – hedersrelaterat förtryck eller tonårsproblem</i>	
Förhandsbedömning	
I förhandsbedömning bör hänsyn tas till	
<i>Praktiska aspekter</i>	
<i>Probleminventering- hedersrelaterat förtryck eller tonårsproblem</i>	
<i>Skyddsbehovet-släktpyramid</i>	
Att tänka på under en förhandsbedömning	
Att tänka på vid en utredning enligt 11 kap. 11 § SoL	
Riskbedömning	
1. Omyndig ungdom	
2. Myndig ung kvinna/man	
FLICKORNAS RÅD OCH ÖNSKEMÅL	27
RESURSER	28

FÖRORD

Länsstyrelserna i Stockholm, Skåne och Västra Götaland fick i februari 2002 i uppdrag av regeringen att kartlägga behovet av skyddat boende för utsatta flickor i patriarkala familjer. Övriga länsstyrelser i landet fick sommaren 2003 uppdraget att kartlägga och analysera behovet av insatser för flickor och unga kvinnor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld.

Länsstyrelserna i Blekinge, Kalmar och Kronoberg genomförde gemensamt kartläggningen som redovisades i rapporten *"Rätten till ett eget liv- Hedersrelaterat hot och våld"* (2004:6). Länsstyrelserna i Stockholm, Skåne och Västra Götaland lämnade 31 mars 2003 en nationell rapport till regeringen.

Den 23 juni 2004 beviljades länsstyrelserna i Skåne, Stockholm och Västra Götaland medel för att stödja arbetet med uppbyggnad och utveckling av skyddat boende och för att stödja projekt som avser förebyggande arbete mot hedersrelaterat våld.

Övriga länsstyrelser beviljades medel bl.a. för att lämna fortsatt stöd till projekt som avser förebyggande arbete mot hedersrelaterat våld. Länsstyrelserna i Blekinge, Kalmar och Kronoberg erhöll vardera 500 000 kronor för detta ändamål.

Länsstyrelserna i Blekinge, Kalmar och Kronoberg fortsätter att samarbeta under perioden november 2004 tom juni 2006.

Denna handbok som främst riktar sig till personal inom skolan och inom socialtjänsten är ett led i vårt gemensamma arbete. Handboken bygger på material från Västra Götaland och Östergötlands länsstyrelser och från rapporten *"Rätten till ett eget liv- Hedersrelaterat hot och våld"* (2004:6).

Handboken kompletteras dessutom med erfarenheter från intervjuer med flickor som varit utsatta för hedersrelaterat våld. Intervjuerna är genomförda under hösten 2004. Vidare finns ett kortare avsnitt om några av de befintliga resurserna för ungdomar som har utsatts för hedersvåld.

Handboken har sammanställts av socialkonsulent Therese Magnusson som är projektledare för det länsövergripande arbetet i Blekinge, Kalmar och Kronoberg.

Sammanställningen har skett i samverkan med referensgruppen i Blekinge län. Tack till alla som har bistått med synpunkter på materialet.

INLEDNING

Arbetet med hedersproblematiken handlar bl.a. om att kunna skapa långsiktiga förändringar för de ungdomar som utsätts för hedersrelaterat förtyck och/eller våld. I den kartläggning som Länsstyrelserna genomförde under 2003 framkom att det fanns ett stort mörkertal.

Kartläggningen visade att det fanns ett stort behov av ökad kunskap om problematiken och hur personer som möter flickorna kan agera för att förbättra flickornas situation.

I denna handbok ges en kortare beskrivning av vad kartläggningen i våra län visade och vad som kommer att prioriteras under det närmsta året. Aktuell lagstiftning beskrivs och kort information om hedersproblematiken ges. Vidare ges en beskrivning av hur skolan och socialtjänsten kan agera och vad som kan vara viktigt att tänka på när en ungdom som kan ha varit utsatt för hedersproblematiken tar kontakt. Slutligen ges synpunkter från flickor som varit utsatta för problematiken samt en kort, ej heltäckande beskrivning av vilka resurser som finns att tillgå.

I kartläggningssuppdraget handlade det om att kartlägga flickornas situation, i det nuvarande förebyggande arbetet handlar det även om pojkarnas situation.

HEDERSRELATERAT HOT OCH VÅLD

Familjer som anser att de har rätt att kontrollera sina kvinnliga medlemmar förekommer över hela världen. Detta trots att de flesta regeringar i världen har skrivit under FN: s deklARATION om mänskliga rättigheter där de förbundit sig att arbeta för att bekämpa våld mot flickor. FN: s rapport (United nations 2002) visade att hedersrelaterat våld och mord förekommer i flera länder runt om i världen.

För många flickor är hot om våld, misshandel, tvångsäktenskap, könsstympning och våldtäkt samt andra former av könsrelaterat våld en del av vardagen. FN: s befolkningsfonds årsrapport (UNFPA 2000) visar att uppemot 5000 kvinnor och barn över hela världen varje år mördas av familjemedlemmar genom hedersmord.

Hedersmord förekommer bl.a. i Egypten, Iran, Jordanien, Libanon, Marocko, Pakistan, Syrien, Turkiet men också i Medelhavsländerna och i Gulfstaterna. I länder som Frankrike, Tyskland och Storbritannien har flera fall rapporterats inom invandrargrupper.

Hedersmord har även förekommit i Bangladesh, Brasilien, Ecuador, Indien, Israel, Jordanien, Sverige och Uganda. Oftast utför äkta män, bröder eller andra manliga släktingar hedersmordet (*Ur att arbeta med patriarkala familjer, 2003*).

Begreppet hedersrelaterat våld är komplext och svårt att definiera. Under kartläggningsarbetet gjordes tillsammans med intervjupersonerna en gemensam definition av begreppet.

Begreppet innefattar det hot och våld som är riktat mot flickan för att familjen skall kunna bevara sin heder. Hotet och/eller våldet mot flickan innebär att familjen kan "tvätta bort" skammen som flickan utsatt familjen/släkten för. Företeelsen är kopplad till släktens traditioner och seder.

I resonemangen som fördes under kartläggningsarbetet framkom att även pojkar drabbas av hedersrelaterat våld.

HEDERSRELATERAT HOT OCH VÅLD I BLEKINGE, KALMAR OCH KRONOBERG

Kartläggningen visade att det i de tre länen Blekinge, Kalmar och Kronoberg inte fanns många för myndigheterna kända flickor som är eller har varit utsatta för hedersrelaterat våld eller hot om våld. De flickor som man faktiskt har mött har befunnit sig i en allvarlig hot och/eller våldssituation. Problematiken har varit komplex och det har funnits svårigheter främst för socialtjänsten att göra bedömningar av flickans behov av skydd och av ytterligare insatser.

Det framkom att det finns många flickor som lever i en miljö där de är starkt kontrollerade och bevakade av familjen. Dessa flickor har en situation där de måste anpassa sig efter olika system, ett i hemmet och ett i skolan. Detta innebär att många av flickorna lever i en dubbelhet och förljugenhet som troligtvis påverkar dem negativt.

Kartläggningen visade vidare att det finns tre nivåer av problematiken som det är viktigt att beakta. *För det första* handlar det om den övergripande samhällsnivån där vikten av en god integration betonas. Ett arbete som innefattar en kontinuerlig information om lagar, skyldigheter och rättigheter i Sverige men även utbildning i hur det är att leva, bo och vara förälder i Sverige efterlyses.

För det andra poängteras betydelsen av att arbeta förebyggande, att uppmärksamma situationen för de flickor som lever i en starkt kontrollerad miljö och att kunna arbeta med informations- och attitydförändrande insatser t.ex. tjej och killgrupper.

Slutligen finns de flickor som befinner sig i en akut vålds- och hotsituation där det är viktigt att deras behov av omedelbart skydd i form av skyddat boende etc. tillgodoses.

Grunden för att kunna nå och hjälpa ungdomarna och deras familjer är kunskap och förståelse för problematiken. Det är viktigt att problematiken belyses och medvetandegörs. I de tre länen finns stora kunskapsbrister. Det finns ett stort behov av en baskunskap hos myndigheter och hos frivilligorganisationer. Viktigt är att det även finns människor med specialistkompetens som man kan vända sig till vid behov av konsultation eller kunskap om vilka resurser som finns att tillgå. Det är av stor vikt att det inom varje myndighet finns en beredskap så att personalen vet hur de skall agera om de möter en flicka med denna problematik.

Det finns ett behov hos dem som möter ungdomar med hedersproblematiken av att få resonera om erfarenheter, värderingar och fördomar.

ARBETET IDAG

Länsstyrelserna i Blekinge, Kalmar och Kronoberg har beslutat att samarbete kring det nya regeringsuppdraget som bl.a. innebär att lämna fortsatt stöd till förebyggande arbete mot s.k. hedersrelaterat våld. Det finns behov av utbildning av dem som kommer i kontakt med problemet, handlingsplaner, samordning av insatser, nätverk och attitydpåverkande arbete. Arbetet leds av en ledningsgrupp med representanter från de tre länsstyrelserna och utförs av en projektledare från Blekinge Länsstyrelse. Representanterna från länsstyrelsen i Kalmar och Kronoberg fungerar som ”bollplank” och samrådspartners åt projektledaren. Projektledaren tar hjälp av en referensgrupp inom varje län. I referensgrupperna ingår representanter för de berörda myndigheterna och från frivilligorganisationer.

Pågående aktiviteter

Samordning av insatser

Projektledaren har träffat respektive referensgrupp och gjort en inventering av insatser och behov inom respektive län. Projektledaren ansvarar för att sprida kunskap om befintliga resurser inom länen och om nationella resurser. I referensgrupperna diskuteras även hur hedersrelaterat förtryck kan förebyggas och hur arbetet med problematiken kan utvecklas. Projektledaren stödjer och följer upp arbetet mot hedersrelaterat förtryck.

De projektmedel som erhållits för att förebygga hedersrelaterat våld fördelas av varje länsstyrelse utifrån fastställda riktlinjer. Projektledaren är ett stöd till samtliga länsstyrelser i detta arbete.

Nätverksbildande

I kartläggningsarbetet framkom att det ibland kan vara svårigheter i kontakterna mellan myndigheter och organisationer vilket kan innebära att ungdomen inte får den hjälp den behöver. Projektledaren arbetar för att stimulera olika former av nätverksbildande då detta kan bidra till ökat erfarenhetsutbyte och påverkansmöjligheter. Speciellt viktigt är samarbetet mellan skola och socialtjänst men även mellan andra myndigheter och organisationer. Projektledaren skall under perioden träffa representanter från olika myndigheter och organisationer för att diskutera och klargöra roller och ansvarsområden.

Projektledaren ansvarar för att skapa ett nätverk eller forum där några av de berörda ungdomarnas erfarenheter och åsikter kan tas tillvara.

Attitydpåverkande arbete

Projektledaren arbetar för att stimulera insatser som bidrar till attitydpåverkande insatser till ungdomar och grupper/familjer som domineras av ett hederstänkande.

Utbildning och kompetenshöjande aktiviteter

Det framkom i kartläggningsarbetet att det finns ett stort behov av kunskapshöjande aktiviteter såsom utbildningar och studiebesök för att skapa en större förståelse för problematiken.

Projektledaren ansvarar för att motivera insatser som höjer kompetensen. Projektledaren anordnar åtminstone en större utbildningsdag för alla tre länen. Representanter från varje länsstyrelse stimulerar kompetenshöjande aktiviteter inom det egna länet i samverkan med projektledaren.

LAGSTIFTNING

”När åtgärder rör barn skall det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. Med barn avses varje människa under 18 år” (1 kap 2§ SoL).

Av bestämmelsen framgår att barns bästa särskilt skall beaktas. Detta svarar mot artikel 3 i FN:s barnkonvention.

Enligt 5 kap 1 § SoL skall socialnämnden verka för att barn och ungdom växer upp under trygga förhållanden. Med barn avses varje människa under 18 år. Socialnämnden skall med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som visat tecken till ogynnsam utveckling. Socialnämnden skall i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet.

Enligt 14 kap.1 § SoL bör var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd anmäla detta till nämnden.

Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten, kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter. Anmälningsskyldigheten gäller även dem som är verksamma inom yrkesmässig bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område.

Myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma som anges i andra stycket är skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av skydd.

I 11 kap 1 § SoL framgår att socialnämnden utan dröjsmål skall inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden.

Enligt 11 kap 2 § SoL får socialnämnden vid utredning av om nämnden behöver göra ett ingripande till ett barns skydd eller stöd konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som

behövs. Utredningen skall bedrivas skyndsamt och vara slutförd inom fyra månader, den skall bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet. Den skall inte göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet. Den som berörs av utredningen skall underrättas om att en utredning inleds.

Enligt 1 § LVU skall insatser inom socialtjänsten för barn och unga göras i samförstånd med den unge och hans vårdnadshavare. Den som är under 18 år skall dock beredas vård enligt LVU om, som regleras i § 2, det på grund av misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Enl. LVU § 3 skall den unge beredas vård om han eller hon utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom och, när den unge har fyllt 15 år, av honom själv. Vård enligt 3§ LVU kan även beredas den som fyllt 18 år men inte 20 år.

Socialnämnden får besluta att den som är under 20 år omedelbart skall omhändertas enligt § 6 LVU. Ett omedelbart omhändertagande kan beslutas och verkställas utan att vårdnadshavaren informeras i förväg. I samband med att socialnämndens beslut underställs länsrättens prövning måste vårdnadshavaren informeras om utredningsmaterialet.

Socialnämnden har ett ansvar för att den unges behov av umgänge med föräldrar och vårdnadshavare så långt möjligt tillgodoses. Det kan dock förekomma att socialnämnden gör bedömningen att umgänget måste begränsas med hänsyn till barnets bästa. Socialnämnden kan enl. 14 § LVU besluta om hur umgänget skall utövas. Nämnden skall var tredje månad överväga om ett sådant beslut fortfarande behövs.

Enligt samma paragraf kan socialnämnden besluta att inte röja den unges vistelseort.

Vid bedömning om ett hemlighållande är det barnets upplevelse att situationen och hur dessa upplevelser kan hindra ändamålet med vården som är avgörande (SOSFS 1997:15 s. 71).

Socialnämnden bör överväga om det är lämpligt med en polisanmälan. Socialnämnden är förhindrad av sekretess att anmäla brott om det inte finns särskilt lagstöd (14 kap. 2§ SekrL). Sekretess hindrar således inte att polisanmälan görs när det gäller brott mot underåriga. Vårdnadshavaren behöver inte informeras i förväg om att en anmälan till polisen görs.

KONVENTIONEN OM BARNS RÄTTIGHETER (BARNKONVENTIONEN)

Den 20 november 1989 antog FN: s generalförsamling Konventionen om barnets rättigheter. Konventionen är ett folkrättsligt dokument som är juridiskt bindande för de stater som anslutits sig. Konventionen skall efterlevas på alla nivåer i samhället. Barnkonventionen ger en universell definition av vilka rättigheter som skall gälla för barn i hela världen, oavsett religion, kultur eller ekonomiska förutsättningar. På detta sätt har alla länder fått ett gemensamt språk och mål. Vidare förmedlar barnkonventionen att barndomen har ett värde i sig. Genom konventionen betraktas barn som kompetenta och handlingskraftiga individer vars synpunkter måste genomsyra samhällets beslut. Barnkonventionens innebörd är att barn är en utsatt grupp i samhället med särskilda behov av omvårdnad och skydd. Trots att barn växer upp under mycket olika ekonomiska, politiska och religiösa förhållanden har de samma rättigheter att bli bemötta med respekt.

Barnkonventionen består av en inledning och 54 artiklar. FN: s barnkommitté har definierat fyra av dessa artiklar som mer grundläggande principer och de är tänkta att användas som hjälp vid tolkning av konventionen tillsammans med övriga artiklar.

Artikel 2, Principen om barnets rätt att inte diskrimineras ”*Konventionsstaterna skall respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning ,nationella, etniska, eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt.*

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro.

Konventionen innebär att alla barn omfattas som befinner sig i landet inklusive asylsökande barn och flyktingbarn.

Artikel 3, Principen om barnets bästa i främsta rummet ”*Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.*” Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet och skall för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftnings- och administrativa åtgärder. Konventionsstaterna skall säkerställa att institutioner, tjänster, inrättningar som ansvarar för vård eller skydd av barn uppfyller av behöriga myndigheter fastställda normer, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa personalens antal och lämplighet samt behörig tillsyn.

Principen om barnets bästa utgör den vägledande värdegrunden vid tolkningen av konventionens övriga artiklar.

Artikel 6, Principen om barnets rätt till liv och utveckling ”*Konventionsstaterna erkänner att varje barn har en inneboende rätt till livet.*” Konventionsstaterna skall till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling.”

Artikeln är en medborgerlig och politisk rättighet. Barnet har rätt till sitt liv men också rätten att överleva och utvecklas på ett sådant sätt att barnet förbereds för ett självständigt liv i ett fritt samhälle.

Artikel 12. Principen om barnets rätt att få uttrycka sina åsikter, ”*Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.*

För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.

Artikeln är en absolut rättighet. Barnet ges en möjlighet att framföra sin syn på situationen och de synpunkter som barnet för fram skall påverka alla beslut (Ur Med barnkonventionen som karta och kompass, s. 8-19).

FN: S KONVENTION OM AVSKAFFANDET AV ALL DISKRIMINERING AV KVINNOR

År 1979 antogs FN: s konvention om avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW). Konventionen ratificerades av Sverige 1980 och trädde i kraft 1981. Det genomgående temat i konventionen är diskrimineringsförbudet- kvinnor skall ha samma rättigheter och möjligheter som män.

Staterna som har anslutit sig till konventionen skall vart fjärde år rapportera vilka åtgärder de vidtagit för att genomföra konventionens bestämmelser. Rapporterna granskas sedan av FN: s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor. Efter granskning avger kommittén allmänna kommentarer och rekommendationer till den rapporterande staten. Kommittén rapporterar årligen till FN:s generalförsamling.

År 1999 antog FN: s generalförsamling ett tilläggsprotokoll till konventionen mot kvinnodiskriminering. Genom tilläggsprotokollet införs en möjlighet för enskilda individer eller grupper av individer att göra en framställan om kränkning av de rättigheter som nämns i konventionen till den särskilda kommitténs som har tilluppgift att övervaka efterlevanden av konventionen. Enligt tilläggsprotokollet ges kommittén en möjlighet att på eget initiativ undersöka påstådda kränkningar. Protokollet trädde i kraft 2000.

Riksdagen antog propositionen i februari 2003 och Sverige ratificerade protokollet i april 2003 (regerings skrivelse 2002/03:140 s.253-254).

DEKLARATION OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA ANTAGEN 1948 (Delar av)

De mänskliga rättigheterna gäller för alla och envar. De slår fast att alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De mänskliga rättigheterna är universella. De gäller över hela världen, oavsett, land, kultur eller specifik situation. De mänskliga rättigheterna reglerar

förhållandet mellan statsmakten och enskilda människor. De utgör en begränsning av statens makt över individen och slår samtidigt fast vissa skyldigheter för staten gentemot individen.

- Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter, oavsett ras, hudfärg, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt.
- Alla människor har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet
- Ingen får utsättas för tortyr, grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.
- Myndiga män och kvinnor har rätt att gifta sig och bilda familj, oberoende av ras, nationalitet eller religion. De har lika rättigheter vid giftermål, under äktenskap och när äktenskap upplöses. Äktenskap förutsätter båda parternas fullständiga samtycke
- Alla människor har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet, religionsfrihet och frihet att byta religion eller tro.
- Alla människor har rätt till åsikts- och yttrandefrihet

(ur www.manskligarattigheter.gov.se samt bearbetning av originaltexter, Simone Lindsten, Länsstyrelsen, Västra Götalands län)

SKOLANS ARBETE MOT HEDERSRELATERAT VÅLD

Denna handledning riktar sig i första hand till rektorer och elevvårdspersonal vid grundskolor och gymnasieskolor i Blekinge, Kalmar och Kronobergs län. Rektorerna är ytterst ansvariga för att skolan har en beredskap och en handlingsplan för att hantera de praktiska och principiella frågeställningar som aktualiseras av hedersproblematiken.

En hantering på skolan som bygger på normala rutiner i elevvårdsärenden kan i vissa fall allvarligt skada den enskilda ungdomen – om hon/han är utsatt för hedersrelaterat våld. Därför framstår fortbildning av skolpersonalen som en väsentlig uppgift. Det kan också vara viktigt att medvetandegöra främst gymnasieeleverna om problematiken.

I den mån skolan förfogar över elevvårdspersonal bör den gruppens utbildningsbehov i första hand uppmärksammas eftersom det vanligtvis är någon ur den personalgruppen som kopplas in i dessa fall.

Grundbulten i såväl framtagandet av den lokala handlingsplanen som vid dess tillämpning ligger i en tydlig arbetsorganisation. Alla på skolan ska veta vem som gör vad i olika skeenden och situationer av hedersproblematik. Detta material kan vara samlat i en ”krispärm” som är lättillgänglig för alla.

Avsikten med detta dokument är att vara ett stöd i skolans uppdrag att motverka kränkningar av mänskliga rättigheter samt att ge vägledning i enskilda typfall av hedersrelaterat våld och förtryck. Den allmänna mall som här presenteras ska kunna vara till hjälp vid utarbetandet av *lokala handlingsplaner* för detta angelägna område.

Alla skolor möter inte i sin vardag ungdomar som är utsatta för förtryck i hederns namn. Med hjälp av kunskap är skolans personal förberedd om de längre fram kommer i kontakt med hedersproblematiken. Det ankommer här ytterst på varje enskild rektor och skola att utifrån lokala överväganden ta ställning till vilka behov som finns av förebyggande och akuta insatser.

Skolans uppgift och ansvar är att:

1. *Agera förebyggande* vilket dels sker i hur skolan i *sin undervisning* avser att förebygga och motverka diskriminering och förtryck av mänskliga rättigheter. Enligt skollagen och i för och grundskolans läroplaner skall skolan arbeta för att främja jämställdhet mellan könen. Detta innebär att skolan behöver agera för att

- Ge klara signaler om att skolan bekämpar alla former av förtryck, inklusive hedersförtryck.
- Skolan i sin information och undervisning om demokratiska och mänskliga rättigheter även behandlar och motverkar förtryck och brott som sker i hederns namn.
- Särskilt påverka pojkarnas attityder om mänskliga rättigheter, jämställdhet och kvinnors rättigheter.
- Ge flickor konkret information om rätten att bestämma över sina liv och samhällets stöd i olika former.
- Stärka flickors och unga kvinnors självförtroende och mod att försvara sina mänskliga rättigheter.
- Samverka i det förebyggande arbetet med andra verksamheter och föreningar.
- Motverka föreställningar och förväntningar på hur man skall vara som flicka respektive pojke.

I samarbetet och kontakterna med föräldrarna bör skolan informera om skolans och samhällets syn på brott mot de mänskliga rättigheterna, inkluderande rätten att bestämma över sina liv. Varje skola bör ha en handlingslinje för när och hur hedersproblematiken ska tas upp med föräldrarna, till exempel enligt följande hållpunkter:

- Alla föräldrar bör återkommande informeras om skolans och samhällets syn på mänskliga rättigheter och jämställdhet, samt om flickors rätt att bestämma över sina liv och kroppar.
- Informera skriftligen på modersmålet vilka lagar och konventioner som anknyter till förtryck i hederns namn, gärna på föräldramöten och i de andra sammanhang som föräldrarna samlas i skolan.

Skolans samverkan med andra verksamheter är viktig i stödarbetet för enskilda ungdomar som är utsatta för någon form av hedersförtryck. Samverkan över organisationsgränser utgör också en betydelsefull del i det förebyggande arbetet. Följande frågeställningar kan exemplifiera vilka uppgifter skolan kan behöva klargöra i sitt samarbete med olika verksamheter:

I samarbete med Socialtjänsten: Utveckla direkta personkontakter och samtala om olika uppgifter i arbetet för utsatta flickor. Sök modeller för information utan anmälan och klargör frågorna runt anmälan. Hur kan flickornas misstänksamhet mot kontakter med socialtjänsten brytas? Kan socialtjänsten medverka i skolan? Kan skolan tillsammans med bl.a. socialtjänsten utveckla "anonyma minisamråd" liknande de som förekommer vid sexuella övergrepp?

I samarbete med Polisen: Ha kontakter med områdesansvariga poliser. Samtala om vad skolan respektive polisen gör. Hur och när kan polisen medverka till stöd för utsatta flickor?

I samarbetet med Ungdomsmottagningarna: Vilket stöd kan ungdomsmottagningarna ge de utsatta? Kan mottagningarna medverka i skolans attitydpåverkan?

I samarbete med Kvinnojourer: Vad kan jourerna ställa upp med, utöver akuta insatser? Utarbeta riktlinjer för när och hur jourerna kan bidra med insatser i attitydpåverkan i skolan.

I samarbete med Sjukvården (inkl BUP): Diskutera mekanismerna i hedersförtrycket. Hur kan man gemensamt uppmuntra utsatta att söka stöd och hjälp där sådan finns?

I samarbete med Invandrarorganisationer: Sök samarbete med de organisationer som verkar mot hedersförtrycket. Sök samarbete med dessa i förebyggande arbete. Vilka personer kan vara resurspersoner för enskilda utsatta och skapa kontakt med dessa?

Andra frivilligorganisationer som skolan kan söka **samarbete** med är Rädda Barnen och BRIS.

2. *Reagera* vid upptäckt av hedersrelaterat våld

En förutsättning för att skolan ska kunna gå in och hjälpa ungdomar som utsätts för hedersrelaterat förtryck är att någon på skolan ser och förstår vad som händer. Att upptäcka ungdomar utsatta för hedersförtryck är således en viktig uppgift för skolan.

Det är här nödvändigt att skolans personal har en grundkunskap om hederskulturens mekanismer, dess patriarkala bakgrund och dess kollektiva och kompromisslösa krav på flickors kyskhet. Skolan behöver även en särskild kunskap inom vilka etniska grupper som hedersförtryck

förekommer. Skolans personal behöver över tid uppmärksamma ungdomar och unga kvinnor/män från hederspåverkade invandrargrupper.

Viktiga observationspunkter kan vara:

- Får hon delta i all undervisning, inklusive idrott och sex & samlevnad?
- Får hon vara med på skolresor och lägerskolor?
- Måste hon/han ljuga om flickvän/pojkvän, vilka hon/han umgås med, fritidsvanor och dylikt?
- Hur ser hennes/ hans studiemotivation och koncentration ut över tid?
- Är hon/han tidvis (oförklarligt) ledsen eller orolig?
- Uppvisar hon/han psykosomatiska symtom (till exempel huvudvärk eller magont)?
- Har hon/han sömnsvårigheter?
- Är hon utsatt för någon form av bevakning, till exempel från en bror på skolan?
- Verkar hon/han oförklarligt rädd för något/någon?
- Talar hon/han om problem hemma eller sin ofrihet i termer av ”vår kultur kräver”?
- Talar hon/han om att förlova sig eller gifta sig trots att hon/han är ung och inte är klar med skolan? Är partnern någon som hon rimligen inte kan känna särskilt väl?

Om personalen ser några av dessa tecken måste skolans personal, lärare och/eller elevvårdspersonal våga samtala med ungdomen om hennes/hans allmänna situation. Våga fråga om vilka krav som riktas mot henne/honom från föräldrarna. Vad tycker föräldrarna om flickans fortsatta skolgång och framtida äktenskap? Vad är det som kommer att hända om hon bryter mot dessa krav? Även här bör pojkarnas situation uppmärksammas då även pojkar kan vara utsatta för tvångsäktenskap.

Anser föräldrarna att familjens heder skulle skadas om hon/han går sin egen väg? Det är också viktigt att ta hänsyn till flickans/pojkens sexuella läggning eftersom homosexualitet kan innebära att hedersproblematiken förstärks ytterligare.

För att kunna värdera risker och möjligheter i olika alternativ är det till hjälp att göra en analys och bedömning av flickans/pojkens kontaktnät samt hennes/hans förmåga att på ett realistiskt sätt bedöma konsekvenserna av olika alternativ.

Handläggningsrutiner vid olika former av förtryck i hederns namn.

Om ungdomen bedöms vara utsatt för ett starkt hedersrelaterat förtryck och/eller brott i hederns namn måste skolan reagera. Följande situationer och handlingslinjer kan vara till stöd för berörd personal. Inledningen och förslagen på insatser grundar sig på om ungdomen är myndig eller ej och om brott har begåtts eller inte.

1. Omyndig ungdom utsatt för brott(olaga tvång, hot eller våld)

Tyder skolans iakttagelser på att den omyndiga ungdomen är utsatt för olaga tvång, hot eller våld måste **berörd lärare** berätta om att hjälp finns och uppmuntra ungdomen att ta kontakt med elevhälsovården. Berörd lärare måste även informera **elevvårdspersonal**, som i sin tur måste söka kontakt med ungdomen och erbjuda hjälp enligt lokalt utarbetad stödmetod.

- Ta ungdomens information på stort allvar.
- Kontakta socialtjänsten för en preliminär bedömning av situationen. Tänk på att en anonym konsultation kan ske utan att utredning öppnas. Om uppgiftslämnaren är osäker och otrygg kan en initial anonym konsultation underlätta en bedömning av anmälningssituationen.
- Anmäl till socialtjänsten och eventuellt polisen. Tänk på att anmälan till socialtjänsten bör göras *skriftligt*. Detta är ett sätt att själv bli medveten om vilka uppgifter som lämnas. Dokumentera det som framkommit under arbetets gång som information för dem som övertar stödansvaret och vid en eventuell rättegång.

Varje skolas uppgift: att ange ansvars- och uppgiftsfördelning

- Vilka personer på skolan skall engageras när ungdomen eller den unga kvinnan/pojken bedöms vara utsatt för brott?
- Vilka är kontaktpersoner inom socialtjänsten?
- Vilka poliser skall kontaktas i dessa ärenden?
- Hur skall samarbete se ut mellan skola, socialtjänst och polis? Hur följs samarbetet upp?

2. Omyndig flicka/pojke inte utsatt för brott- barn i riskzon

När brott inte skett finns tid för förändring och utveckling. Avgör om det rör sig om tonårsproblem eller hedersförtryck genom att ställa bland annat följande frågor till ungdomen:

- Hur begränsas hennes/hans livsrum?
- Vilka regler och krav gäller för henne/honom?
- Vilka bestraffningar sker vid regelbrott?
- Är hon/han utsatt för bevakning?
- Har föräldrarna bestämt henne/hans framtid vad gäller utbildning, boende och äktenskap?

Det handlar ofta om att familjen förtrycker ungdomens rättigheter. Familjen i sin tur skall underordna sig släktens regler, normer, kultur och vad som anses vara passande. Det är inte alltid släkten befinner sig i Sverige utan de kan få information via andra kanaler av samma etniska ursprung.

Lyssna av ungdomens krav och syn på sina rättigheter. Överensstämmer ungdomens krav med de regler och krav som familjen riktar mot henne/honom? Vilka alternativ ser hon/han i sin framtid? Hjälプ ungdomen förstå innebörd och konsekvenser av olika alternativ som att:

- Underordna sig och godta föräldrarnas krav och regler.
- Godta en del krav men slåss för sina rättigheter på andra områden.
- Helt ta avstånd från föräldrarnas krav och regler.
- Fly från familjen innan ungdomen fyllt 18 år, utan att lagbrott skett, utan att hon/han försökt förändra förhållandena och utan avslutade studier.

Hjälプ ungdomen att belysa olika aspekter av förekommande alternativ och ge ungdomen därefter stöd för det val hon/han gör. Det är hennes/hans ställningstagande som hon/han själv måste besluta om.

Stöd ungdomens egna val, hennes/hans medvetenhet och egen kraft genom att:

- Samtala om varför hon/han vill gå sin egen väg, lär henne/honom att se sin frigörelsekamp som ett försvar för mänskliga rättigheter och jämställdhet mellan kvinnor och män.
- Belysa fördelarna med att inte bryta med familjen före 18-årsdagen och att avsluta studierna med så bra resultat som möjligt.
- Gör ungdomen medveten om vad som händer med familjen om hon/han bryter sig ur systemet. Hur drabbas mamma? Syskon? Vilka knep kommer att användas för att få henne/honom tillbaka?

- Gör ungdomen medveten om riskerna som kan finnas under lång tid. Vilka skyddsåtgärder finns och vilket skydd behöver hon/han?
- Samtala ingående om hur den nya, fria situationen kan gestalta sig med ensamhet, nytt nätverk, ny bostadsort. Problematisera hennes möjligheter att klara sig ensam, särskilt om hon hänger upp mycket på en pojkvän.
- Samtala om hur föräldrarnas inställning till ungdomens frihet kan förändras. Diskutera taktik för detta förändringsarbete: Vilka argument är bra att använda? Vilken tidpunkt är lämplig? Hur ska det läggas upp? Vilka personer är viktiga att påverka först? Vilka kan hjälpa henne/honom med att påverka föräldrarna?
- Vara ungdomens återkommande stöd och hjälpa henne/honom hitta andra som kan stödja henne/honom: socialtjänst, polis, kvinnojour, ungdomsmottagning, sjukvård, personer och föreningar.
- Hjälpa till aktivt och konkret med praktiska förberedelser inför en eventuell flykt – om inte annan myndighet gör detta.
- Dokumentera vad som framkommit under arbetets gång. Dokumentation kan vara viktig kunskap vid rättegångar och för de som tar över stödansvaret.

3. Myndig ung kvinna/man utsatt för brott (olaga tvång, hot eller våld)

Tyder skolans iakttagelser på att den unga kvinnan/mannen är utsatt för olaga tvång, hot eller våld måste **berörd lärare** berätta om att hjälp finns och uppmuntra den unge kvinnan/mannen att ta kontakt med elevhälsovården. Berörd lärare måste även informera **elevvårdspersonal**, som i sin tur måste söka kontakt med den unge kvinnan/mannen och erbjuda hjälp enligt lokalt utarbetad stödmetod.

Ta den unga kvinnans/mannens information på stort allvar.

- Stöd henne/honom att anmäla till polisen.
- Informera henne/honom om vilket stöd och skydd hon/han kan få.
- Följ upp att den unge kvinnan/ mannen får det skydd hon/han önskar och har rätt till.
- Hjälpa henne/honom att få kontakt med polis, socialtjänst, med flera.

4. Myndig ung kvinna/man inte utsatt för brott

Lyssna av den unga kvinnans/mannens krav och syn på sina rättigheter. Vilka alternativ ser hon/han i sin framtid? Hjälp henne/honom förstå innebörd och konsekvenser av olika alternativ som att:

- Underordna sig och godta föräldrarnas krav och regler.
- Godta en del krav men slåss för sina rättigheter på andra områden.
- Helt ta avstånd från föräldrarnas krav och regler.
- Fly från familjen utan att hon/han försökt förändra förhållandena och utan avslutade studier.

Hjälp ungdomen att belysa olika aspekter av förekommande alternativ och ge henne/honom därefter stöd för det val hon/han gör. Det är hennes/hans ställningstagande som hon/han själv måste besluta om.

Gör en nätverksanalys

För att kunna värdera risker och möjligheter i olika alternativ är det till hjälp att göra en analys och bedömning av ungdomens kontaktnät:

- Vilka är de hotande, hedersförsvarande personerna som förtrycker ungdomens rättigheter? Är det nära släkt i eller utanför Sverige eller andra personer eller grupper?
- Vilka närstående är neutrala eller positiva till hennes/hans krav på förändring?
- Vilka kamrater kan hon/han lita på ställer upp?
- Har hon/han en pojkvän/flickvän? Är han ett stöd eller en belastning i frigörelsen?
- Vilka andra vuxna i eller utanför den egna etniska gruppen litar hon/han på som kan bli ett framtida stöd?

SOCIALTJÄNSTENS ARBETE MOT HEDERSRELATERAT VÅLD

Socialtjänsten har skyldighet att verka för att effektivt stödja ungdomar och unga kvinnor/män som är utsatta för tvång, hot och våld i hederns namn. Detta förutsätter att all personal har kännedom om hedersproblematiken. För att kunna hjälpa ungdomarna måste personalen lära sig att se ungdomarna och deras situation. Därför behövs mer kunskap. Detta är en förutsättning för att personalen skall kunna ställa rätt frågor, slussa vidare till rätt person/forum och kunna skilja hedersförtryck från tonårsproblematik.

Hedersproblematiken är ny i förhållande till svenska lagar och existerande rutiner. En hantering inom socialtjänsten som bygger på normala rutiner kan i vissa fall skada den enskilde ungdomen eller den unga kvinnan/mannen ytterligare om hon/han är allvarligt utsatt för hedersrelaterat våld. Hur och när kontakten med ungdomens föräldrar sker är en känslig fråga när det gäller hedersrelaterad problematik. Om ungdomar med hedersproblematik offentliggör sin historia genom ett besök hos socialtjänsten kan detta i sig självt innebära ytterligare sanktioner och hot från föräldrar och nära anhöriga. Många ungdomar väljer därför att söka andra vägar för att få hjälp.

Det är därför viktigt att socialtjänstens arbete utgår från att stödja ungdomen och tro på ungdomens berättelse och att via ett motivationsarbete bygga upp en tillförlitlig relation med ungdomen.

Socialtjänsten bör tänka på att ungdomen är oftast uppfostrad i en grupporienterad kultur där släkten, familjen är den centrala. Varje individ är framförallt en representant för sin familj. Det innebär att det som drabbar individen drabbar hela gruppen och att gruppens medlemmar utövar stark kontroll gentemot varandra då det är viktigast att skydda gruppens heder.

Socialtjänsten måste ta till sig kunskap om vad hedersrelaterat våld är och vad detta specifikt kräver av handläggare. Fortbildning är därför nödvändig på olika nivåer och kan till exempel innebära att personalen utvecklar specialkompetens inom hotbildsanalys, nätverksanalys, metodik i stödarbete och kunskap om skyddsåtgärder.

Ett utvecklat samarbete med skolan underlättar socialtjänstens eget arbete med frågan och är många gånger en förutsättning för att personalen skall kunna göra ett bra arbete. Här presenteras ett specifikt förhållningssätt som ett hjälpmedel för att i det enskilda ärendet hantera

hedersrelaterat våld – utifrån flickans behov. *Denna kunskap är ett nödvändigt stöd och ett komplement till redan existerande rutiner.*

Att tänka på vid en anmälningssituation

Anmälan/Ansökan

Socialnämnden skall utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden. Innan beslut tas om att inleda utredning finns utrymme att genomföra en förhandsbedömning.

Förhandsbedömningen måste emellertid vara avgränsad i tid och omfattning och får inte likställas med en utredning.

Förhandsbedömning

I ärenden rörande omyndiga ungdomar som kan misstänkas vara eller bli utsatta för hedersrelaterat våld är det viktigt att en tidig och noggrann bedömning sker av ungdomens behov av skydd innan vårdnadshavaren kontaktas. Om beslut tas att inleda en utredning måste vårdnadshavaren kontaktas och informeras. När det gäller hedersrelaterad problematik så är ungdomen utsatt för våld och hot från den egna gruppen och familjen. Socialtjänstens kontakt med vårdnadshavaren kan därför i sig självt utgöra ett hot mot flickan/pojken. Att hon/han tagit kontakt med myndigheter kan anses påverka släktens heder negativt. Det är av denna anledning viktigt att använda tiden för förhandsbedömning som ett verktyg att noggrant kunna värdera det akuta skyddsbehovet och vidta åtgärder, till exempel ett omedelbart omhändertagande, om det behövs. Särskilt skall beaktas att kontakter ej får tas med andra än den unge och vårdnadshavare under förhandsbedömningen.

I förhandsbedömningen bör hänsyn tas till följande:

Praktiska aspekter

- Kan mötet ske på neutral plats? Det är viktigt att mötet inte sker på socialkontoret då det kan verka misstänkt och ungdomens kontakt med socialtjänsten inte får bli allmänt känt. Om mötet sker i skolan är det nödvändigt att det arrangeras på ett sådant sätt att det inte väcker uppmärksamhet. Om utomstående får kännedom om besöket kan det leda till negativ uppmärksamhet och konsekvenser för ungdomen.

- Ta hänsyn till vilken tid som passar ungdomen. Hon/han kan ha stora krav på sig att vara hemma till en viss tid.
- Kan anmälaren följa med som ett stöd?
- Har socialtjänstens tidigare kännedom om flickan/pojken eller familjen? Har familjen eller har familjen haft ekonomiskt bistånd?

Förhandsbedömningen skall bygga på ett aktivt handlande under en klart avgränsad period. Det är inte acceptabelt att passivt avvakta händelseutvecklingen utan socialtjänsten bör aktivt inhämta de uppgifter som behövs. Lita på ungdomen och ta reda på vad som begränsar henne/honom och vad som är hennes/hans problem. Förhandsbedömningen skall utmynna i ett beslut om att inleda utredning alternativt inte inleda utredning enligt Socialtjänstlagen 11 kap 1 §. Om det finns ett skyddsbehov kan det under utredningstiden finnas ett behov av att omhänderta den omyndiga ungdomen med stöd av LVU § 6. Två viktiga delar i förhandsbedömningen är probleminventeringen och bedömning av skyddsbehov.

Probleminventering - hedersrelaterat förtryck eller tonårsproblem?

En viktig del i förhandsbedömningen är att undersöka behovet av skydd. Därför är det också av stor vikt att undersöka om ungdomen har ett ”vanligt” tonårsproblem eller om hon/han är utsatt för hedersrelaterat förtryck. Om det handlar om hedersrelaterat förtryck påverkar detta skyddsbilden och hur man som socialsekreterare bör agera i ärendet. Tänk här på att ge ungdomen möjlighet att själv berätta om sin situation, om vad eller vilka hon/han upplever som ett hot och om vilka lösningar hon/han själv kan hitta. Lyssna och fråga! Hjälp henne/honom att reflektera kring hur hennes/hans liv ser ut idag och vad det är som begränsar henne/honom. Vad får hon/han inte göra som hon/han skulle vilja kunna göra?

Nedan finner du en praktisk frågemall att utgå från för att bättre kunna se om ungdomens utsatthet handlar om hedersrelaterat förtryck:

- Vilka begränsningar är hon/han utsatt för?
- Är hon/han utsatt för våld och misshandel? Finns det i så fall synliga skador på ungdomen?
- Är hon/han utsatt för kränkningar och hot?

- Är hon utsatt för någon form av bevakning, till exempel från en bror på skolan?
- Talar hon/han om att förlova sig eller gifta sig trots att hon/han är ung och inte är klar med skolan? Är partnern någon som hon/han rimligen inte kan känna särskilt väl?
- Vad ska hon/han göra på sommarlovet? Finns det planer på att åka till hemlandet? Kanske blir en "semesterresa" till hemlandet istället en överenskommelse om förlovning och arrangerat giftermål.
- Är hon/han kraftigt begränsad när det gäller kläder, rörelsefrihet och fritid?
- Har hon/han stort ansvar för hemmet?
- Får hon delta i all undervisning, inklusive idrott och sex & samlevnad?
- Får hon vara med på skolresor och lägerskolor?
- Måste hon ljuga om pojkvän, vilka hon umgås med, fritidsvanor och dylikt?
- Uppvisar hon/han psykosomatiska symtom (till exempel huvudvärk eller magont)?
- Talar hon/han om problem hemma eller sin ofrihet i termer av "vår kultur kräver"?
- Vad är det som kommer att hända om hon/han bryter mot dessa krav? Anser föräldrarna att familjens heder skulle skadas om hon/han går sin egen väg?

Skyddsbehovet - släktpyramid

För att bättre kunna värdera risker och möjligheter i olika alternativ är det till hjälp att göra en analys och bedömning av ungdomens kontaktnät. Analysen är också en viktig hjälp för ungdomen att själv på ett realistiskt sätt bedöma konsekvenserna av olika alternativ. Följande frågor kan vara en hjälp i bedömningen av ungdomens kontaktnät:

- Vem slår och hotar?
- Vem är det som styr och bestämmer om sanktioner i släkten? Är det farfar – eller har ansvaret fallit på ungdomens far eller bror? Finns denna person i Sverige?
- Vilka är de hotande personerna som förtrycker hennes/hans rättigheter? Är någon av dessa tidigare straffad?
- Vilken nära släkt har hon/han i eller utanför Sverige?
- Har någon syster eller annan kvinnlig nära släkting, till exempel en kusin, tidigare gifts bort mot sin vilja eller misshandlats eller mördats på grund av hedersbrott?

- Finns det kanske någon ung kvinna i släkten som tidigare lyckats med att gå sin egen väg? Har hennes val i så fall accepterats av släkten? Var befinner hon sig geografiskt – i Sverige eller i utlandet?
- Vilka närstående är neutrala eller positiva till ungdomens krav på förändring och kan vara ett stöd i hennes/hans frigörelse? Eller saknar hon/han helt stöd från familjen?
- Finns det några sociala kontakter och vuxna stödpersoner utanför familjen, till exempel inom skolan?
- Vilka kamrater kan hon/han lita på ställer upp?
- Har hon/han en pojkvän/flickvän? Är han/hon ett stöd eller en belastning i frigörelsen?
- Vilka andra vuxna i eller utanför den egna etniska gruppen litar hon/han på som kan bli ett framtida stöd?

Kartlägg noga ungdomens svaga och starka sidor. För att bedöma risker kan socialtjänsten göra en släktpyramid tillsammans med ungdomen. Då kan Ni lättare se var i släkten de hotande personerna finns.

Att tänka på under en förhandsbedömning

Bedöm efter probleminventeringen och en riskbedömning ungdomens behov av skydd. Ta hänsyn till ungdomens egna tankar om lösningar och eventuella konsekvenser av dessa. Informera tydligt om hur socialtjänsten kan hjälpa!

- Hur påverkar det enskilda beslutet ungdomen? Ta reda på ungdomens önskan, situation och behov.
- Kan det finnas en konflikt mellan ungdomens skyddsbehov och vårdnadshavarens bestämmanderätt?
- Om det finns risk för hot – undersök möjligheten att sekretesskydda delar av anmälan.
- Beakta att hedersproblematik är ny i förhållande till Socialtjänstlagen och LVU (Se Socialstyrelsens meddelandeblad nr 6:2002).
- Använd tolk vid behov. Det är här mycket viktigt att tolken är neutral i förhållande till ungdomen och att tolken inte kommer att utgöra ett hot genom ryktesspridning eller kontakter med hennes/hans släkt. Avväg möjligheten att tolka via telefon, detta gör mötet

mer opersonligt och ungdomen kanske upplever ett mindre hot. Lyssna på ungdomens önskemål.

- Klargör tydligt olika möjligheter till hjälp och stöd från skola, socialtjänst och polis när det gäller till exempel skydd och boende.
- Gör ungdomen medveten om olika alternativ och deras olika konsekvenser. En brytning med familjen kan utgöra ett livslångt hot och kan innebära en stor ensamhet. Särskilt för en myndig ungdom som själv bestämmer över sina val är detta viktigt att medvetandegöra.
- Tala inte till ungdomen i termer av att ”*har du blivit utsatt för hedersrelaterat förtryck?*”. I det hedersrelaterade förtrycket och i hederskulturen är det den utsatta ungdomen som skuldbeläggs. Hon/han anses vara skyldig eftersom hennes/hans handlande tvingat släkten att vidta hot och sanktioner mot henne/honom på grund av att hon/han brutit mot hederskoderna. Förövarna däremot anses ha rätt i sitt utövande av förtrycket. Att tala till ungdomen i termer av att hon/han utsatts för hedersrelaterat förtryck kan göra att hon/han känner sig skyldig – ”detta är mitt fel” – och att hon/han blir osäker i sin anmälan och rätt till hjälp. Få istället ungdomen att själv berätta om sin situation.
- Ge ungdomen hopp.
- Bedöm om det finns behov av akut hjälp.

Under hela tiden bör ungdomen ha telefonnummer till ansvarig handläggare, polis, tjej/kvinnjour och till socialjour eller motsvarande om situationen skulle bli akut.

Att tänka på vid en utredning enligt 11 kap. 1§ SoL

Vid en utredning finns det precis som under förhandsbedömningen en del saker som är viktiga att tänka på om det är frågan om hedersrelaterad problematik, bland annat när det gäller riskbedömningen.

Riskbedömning

De uppgifter som framkom under förhandsbedömningen och som rör skyddsbehovet är mycket värdefulla i den fortsatta riskbedömningen. När en utredning öppnats finns möjlighet att genom ytterligare bearbetning bekräfta eller förkasta dessa uppgifter i kontakten med andra än anmälaren och flickan. Undersök förekomsten av:

- Tidigare våld mot barnen.
- Våld mellan föräldrar.
- Patriarkal familjestruktur.
- Bortgifta syskon i familjen/släkten.
- Personer i ungdomens släkt och omgivning som tidigare är dömda för våldsbrott.
- Redan inarbetade relationer hos någon vuxen, till exempel på skolan, som är insatt i hennes situation och som kan vara ett stöd för flickan under processen.
- Tidigare förekomst inom socialtjänsten i kommun och/eller i annan kommun.

1.Omyndig ungdom

Fatta beslut om att inleda utredning och om eventuella akuta åtgärder, frivilliga insatser eller tvångsingripande ska vidtas, såsom till exempel omedelbart omhändertagande enligt LVU.

Vid omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU gäller följande:

Inled utredning enligt 11 kap. 1 § SoL

Ordförandebeslut om:

- Omedelbart omhändertagande LVU § 6
- Hemlighållande av vistelseadress LVU § 14
- Umgängesbegränsning LVU § 14
 - Läkareundersökning och rättsläkarintyg
 - Ta ställning till polisanmälan
 - Underrätta vårdnadshavare
 - Placeringsbeslut LVU § 11

Bedöm utifrån ungdomens ålder och mognad behovet av:

- Avstånd till hemmet.
- Lämplig geografisk placering. Det kan vara olämpligt att hon/han placeras i en geografisk del där den egna invandrargruppen bor, då ryktet snabbt kan spridas och utgöra ett hot mot henne/honom.
- Boendeform, såsom särskilt boende för denna grupp flickor/pojkar.
- Personskydd.
- Läkarvård.

- Psykologhjälp.
- Krisbearbetning.
- Professionella stödjare i vardagen.

Att tänka på vid kontakterna med föräldrarna om ungdomen är under 18 år:

- Hur och när ska föräldrarna kontaktas för att det inte ska skada ungdomen?
- Bedöm var samtalet bäst är lämpligt att ske.
- Bedöm föräldrarnas tillförlitlighet i fråga om samtycke till frivilliga insatser.
- Överväg om polis bör finnas med.
- Ta det försiktigt! Tänk på konsekvenserna av hur informationen sker. Om polis är med bör det skötas med försiktighet. Tänk på att inte förvärpa situationen genom att hota familjens heder.
- Ha en plan för fortsatta samtal med föräldrarna, som föräldrarna erbjuds.

2. Myndig ung kvinna/man

Fatta beslut om utredning ska inledas eller inte och om eventuella akuta åtgärder ska vidtas. Socialtjänstens insatser för ungdom över 18 år, sker i samförstånd med den unge.

- Organisera och ordna skyddat boende.

För att möta individuella behov måste ett väl fungerande system av skyddade boenden av olika slag finnas: Familjehem, hem för vård och boende, utslussningslägenheter och skyddade utbildningsplatser.

Behoven varierar beroende på till exempel ålder, utbildningsnivå, stödbehov och hotbild. De tre storstadslänsstyrelserna har tillsammans inventerat tillgång och efterfrågan på skyddat boende för målgruppen.

- Identitetsskyddande åtgärder.
- Polishjälp vid behov.
- Ekonomiskt bistånd.
- Planering för en meningsfull fortsättning.

Att tänka på vid kontakter med föräldrarna om den unga kvinnan/mannen

är över 18 år:

- Ungdomen *själv* bestämmer om och hur information till föräldrarna ska ske.

Att tänka på inför det fortsatta arbetet med ungdomen och dennes familj

Efterarbetet och uppföljningen är mycket viktig. Vilka insatser och vilket stöd kan socialtjänsten ge till ungdomens och dennes familj efter en anmälan, en utredning och eventuellt efter ett omedelbart omhändertagande? En viktig del av det fortsatta arbetet bör vara att ge fortsatt stöd till flickan och även till hennes familj. Det kan handla om att ge olika stöd vid en krissituation men också att ge tydlig information om lagar, skyldigheter och rättigheter. Ofta är den svaga länken ungdomen *själv*. Brytningen med familjen kan bli alltför svår och påtaglig. Familjen kan också med olika metoder försöka få henne/honom att komma tillbaka till familjen. Detta kan till exempel ske genom att familjen ger flickan/pojken falsk information om att någon nära släkting är sjuk och ligger på sjukhus.

FLICKORNAS RÅD OCH ÖNSKEMÅL

I mitt arbete dels under kartläggningsprocessen men även i det nuvarande regeringsuppdraget ingår att ta del av flickornas åsikter. Jag var i kontakt med flickor under kartläggningsprocessen för att höra deras synpunkter. Under hösten 2004 har jag träffat några flickor som har varit utsatta för hedersvåld och som har erhållit insatser från samhället. Här är några av deras synpunkter

- *Samtliga flickor betonar vikten av att få behålla någon form av kontakt med familjen. Om de inte kan ha kontakt med föräldrarna så vill de åtminstone ha kontakt med syskon etc. De säger att de hela tiden saknar sin familj och en del flickor säger att de hellre tar konsekvenserna bara de får ha kontakten med familjen. De önskar att socialtjänsten arbetar aktivt för att de skall kunna ha en kontakt med sin familj och att socialtjänsten kontinuerligt gör en bedömning av om det går att ha en relation med familjen eller delar av familjen. ”Försök få familjen att förstå att vi vill bli respekterade och accepterade för den vi är och att varje människa är en egen individ”.*

- *Några av flickorna poängterar att det är viktigt att ha respekt för sig själv och veta vad man vill för att på det sättet få styrka att agera.” Om jag vet vad jag vill och sedan bestämmer mig för det så är det bara att satsa” säger en av flickorna.*
- *En av flickorna säger att det är viktigt att tala öppet om hur situation är hemma med kompisar och med olika myndighetspersoner för att skapa ett kontaktnät.*
- *Någon flicka säger att hon tror att det är viktigt från myndigheternas sida att satsa på papporna och försöka få dem att se annorlunda på situationen eftersom det är pappan som bestämmer. Han måste känna sig betydelsefull och ha känslan av att samhället satsar på honom.*

Samtliga flickor säger att de vuxna måste lita på dem och inte vara alltför naiva i kontakt med föräldrarna utan se igenom deras ” spel ”.

RESURSER

Nedan ges en kortare, ej heltäckande beskrivning av några av de resurser som finns idag.

Observera att Länsstyrelserna inte gör någon bedömning av verksamheterna utan det är endast en redovisning av några av de resurser som finns idag.

I våra tre län finns sedan november 2003 ett skyddat boende *Alfa & Omega*. Målgruppen för boendet är invandrarflickor med behov av vård, omsorg eller skyddat boende i åldern 13-20 år.

Det finns plats för fem flickor.

Terrafems jourtelefon är en rikstäckande jourtelefon för kvinnor och flickor med utländsk härkomst. Terrafem erbjuder råd och stöd på ca 35 språk.

Terrafems tjejhus är till för tjejer mellan 18 och 26 år av utländsk härkomst som utsätts för eller riskerar våld i någon form. Tjejhuset har sex platser där unga kvinnor kan bo under kortare eller längre tid.

VoB Syd AB är för barn och ungdomar i åldern 0-20 som riskerar att utsättas för hedersbrott.

Arbetet är bl.a. inriktat på att rekrytera en bank av familjehem och kontaktpersoner.

Gryningen AB en slussfunktion där två konsulenter arbetar med att ge råd och stöd i arbetet med flickor som utsatts för hedersrelaterat förtryck. I verksamheten finns två lägenheter på hemlig ort med tillhörande stödperson. Detta finns tillgängligt med kort varsel.

Kruton för flickor i åldern 13-20 år som behöver skyddat boende till följd av hedersrelaterat våld från nära anhörig. De har plats för åtta flickor.

Stöd och rådgivningscenter i Stockholms stad för flickor 13-20 år med utländsk härkomst som utsätts eller riskerar att utsättas för så kallat hedersrelaterat våld från nära anhörig samt för personal från socialtjänst, skola, ungdomsmottagningar med flera som möter dessa flickor/unga kvinnor i sitt arbete.

Mannegården för flickor från 16 år och uppåt som inte längre kan bo hemma pga hedersrelaterat våld och förtryck. Mannegården består av ett bashus där det finns plats för fyra flickor samt ett antal lägenheter för de flickor som är kapabla att klara sig mer självständigt.

Kvinnors nätverk rådgivning som är till för att stödja första och andra generationens invandrare och invandrarungdomar.

Linna mottagningen för tjejer och killar i åldern 13-25 år som är utsatta för hedersrelaterat våld, förtryck och hot. Linna erbjuder bl.a. ungdomar anonym rådgivning, anpassat skyddat boende, att bistå professionella med kompetens som rör hedersrelaterat våld, hot och förtryck.